

Kopecký, Milan

Carionova Chronica v českých překladech

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1979, vol. 28, iss. A27, pp. [213]-221

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100288>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MILAN KOPECKÝ

CARIONOVA CHRONICA V ČESKÝCH PŘEKLADECH

Nad životním jubileem blízkého kolegy a vzácného člověka se vnucuje myšlenka o rychlém uplývání času a o jeho různém subjektivním vnímání a relativním smyslu. S touto myšlenkou se samozřejmě vyrovnávali také naši předkové, jak svědčí mj. citát z Kroniky světa z r. 1584: „Vaší pak Milosti, vysoce urozený pane, pane mně milostivě příznivý, za tou příčinou připsal jsem tuto Kroniku Jana Kariona, v jazyk český někdy *dávno* přeloženou a nyní ode mne obnovenou, poopravenou a vydanou, že ta jistá a chvalitebná pověst o Vaší Milosti vůbec jde, že milovníkem býti ráčíte historií a hodnověrných kronik a s nimi se při prázdnoti velmi bedlivě obíratí.“ V této formulaci z Veleslavínovy dedikace Petru Vokovi z Rožmberka jsou obsaženy všechny otázky, jimiž se chci zabývat ve svém článku.

1. „...Kroniku Jana Kariona...“

Jde o spis *Chronica*, vytištěný poprvé r. 1531 u Geoga Rhawa ve Vitemberku. Místo tisku nás upozorňuje na možnost souvislosti spisu a jeho autora s luteránským hnutím. A vskutku Johann Carion, narozený r. 1499 ve vitemberském Bietigheimu, se připojil k luterské reformaci. Než k tomu došlo, působil v Berlíně jako učitel matematiky, astrolog a dvorní mechanik Joachima I., braniborského kurfiřta, už v Berlíně se také zabýval medicínou. Jeho zájem o vypsání světových dějin podporoval sám Luther. Carionova kronika vyšla jen v 16. století asi ve 100 vydáních: německý originál byl pouze v l. 1531 až 1534 vydán devětkrát, poté kronika vyšla v latinském překladu Hermanna Bonna r. 1537 v Antverpách a téhož roku v Halle a pak následovalo množství vydání německých, latinských i v jiných jazycích.¹ V latinské verzi byla kronika upravena a rozšířena Philippem Melanchtonem (počínaje vitemberským vydáním z r. 1558) a dále Casparem Peucerem (poprvé ve Vitemberku 1562), takže v mnoha vydáních se na titulním listě uvádí po jméně Carionově i jméno Melanchtonovo a Peucerovo.

¹ Viz *Index Aurelianus. Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum*. I. část, 6. svazek, Baden—Baden 1976, str. 535—553.

Vysoký počet asi 100 různých vydání činí z kroniky jednu z nejvydávanejších knih 16. století. V dalším století zájem o ni rychle opadl² a poslední vydání z r. 1844 už neplní dřívější funkci bestselleru, nýbrž funkci edice v rámci řady Corpus Reformatorum (vyšla zde jako 12. svazek). Z našeho hlediska zaslouží pozornosti, že čeština je prvním národním jazykem, do něhož byla kronika přeložena. Teprve po českém vydání v tiskárně Alexandra Aujezdského v Litomyšli r. 1541 vychází tiskem překlad holandský (Antverpy 1543), francouzský (Paříž 1547, přeložil Jean le Blond), italský (Benátky 1548, přel. Pietro Lauro Modonese), anglický (Londýn 1550, přel. Walter Lynne), španělský (Anvers 1553, přel. Francisco Thamara) a dánský (Vitemberk 1554, přel. J. Tursson Canick).

Při značné zainteresovanosti představitelů luteránství na Carionově kronice je překvapující, že se v ní reformní myšlenky a postoje výrazně neprojevily: kronika se téměř neodlišuje od pojetí ortodoxních (ve smyslu římské církve) historických prací a dokonce se s nimi shoduje v negativním vztahu k různým „kacířským“ hnutím. V případě Tomáše Münzera a jeho stoupenců jde o vztah přímo nenávidný, což je vysvětlitelné tím, že Münzer, představující plebejské revoluční křídlo německé reformace, byl oficiálním luteránstvím zcela zatracen. Jak se s těmito odsudky vyrovnávají čeští překladatelé, ukáží ve 3. kapitole.

2. „...v jazyk český někdy dávno přeloženou...“

Tato slova napsal Daniel Adam z Veleslavína jako 38letý, vyjdeme-li z jejich tištěné podoby, nebo jako 36letý, přihlédneme-li k tehdejší vydavatelské praxi, neboť mezi dokončením rukopisu knihy a jejím vytištěním ležela doba asi dvou let. Ona „dávno“ přeložená kronika vyšla před 43, event. před 41 lety, pro Veleslavína pět let před jeho narozením, tedy *dávno* — takto už v 16. století časově určil vzdělaný člověk událost, která ležela za hranicí jeho životní zkušenosti (a takový vztah zejména mladých lidí k minulosti fakticky nedávno by měl mít při své práci stále na zřeteli moderní pedagog). Tvůrcem oné kroniky z r. 1541 byl Burján Sobek z Kornic, kterého Veleslavín uvádí v obsahovém titulu svého tisku z r. 1584.

Sobek se na svých studiích ve Vitemberku, kde získal doktorát práv, stal bojovným přívržencem luteránství. Stýkal se osobně s Lutherem a po návratu do vlasti šířil luterskou ideologii. Hned r. 1521 přeložil několik Lutherových spisů,³ což svědčí — stejně jako překlad Carionovy kroniky — o jeho pohotovém reagování na aktuální problematiku a na přitažlivou tematiku. Od počátku 20. let působil Sobek jako kanc-

² Na rozdíl od přesných údajů o frekvenci spisu v 16. století v citovaném Indexu nemáme o vydáních z dalších století zatím přesné údaje. Aspoň přibližnou představu nám mohou poskytnout katalogy velkých knihoven. Např. generální katalog Britského muzea uvádí čtyři vydání Carionovy kroniky ze 17. století a francouzský výtah z kroniky z r. 1847; viz *British Museum. General Catalogue of Printed Books*, 4. svazek, New York 1967, str. 1045—1048.

³ Viz Josef Jireček, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*, 2. svazek, Praha 1876, str. 238.

lěť Starého Města pražského, když se však v Praze dostala k moci Paškova strana, byl uvězněn a poté z Prahy vypovězen. Útočiště hledal na Moravě, kde podněcoval české bratry v úsilí o blízké ideové přimknutí k luterství. Projevem tohoto úsilí, prosazovaného hlavně Janem Augustou, je bratrská konfese, kterou Sobek přeložil do latiny. V Olomouci pak Sobek pracoval na překladu Carionovy kroniky, a to podle explicitu litomyšlského tisku od soboty po sv. Jakubu do soboty před sv. Bartolomějem roku 1539. Domnívám se, že nešlo o dobu mezi 26. červencem až 20. srpnem uvedeného roku, nýbrž že první datum se vztahuje k roku 1538, neboť překladatelskou práci na poměrně rozsáhlém díle (kniha má 374 stran in quarto, ale není paginována) bylo stěží možno vykonat za necelý měsíc. Délka Sobkovy práce na překladu není ostatně tak důležitá jako datum dokončení tisku, tj. (podle explicitu) „ten čtvrtek po svatém Vítu“, tedy 16. června 1541. Mecenášem tisku byl nejvyšší maršálek Království českého Jan z Lipé a na Moravském Krumlově, na jehož žádost prý Sobek přeložil Carionův spis do češtiny. Za takovou formulaci se jistě skrývá *captatio benevolentiae*, neboť podnět k překladu vyšel pravděpodobně od Sobka.

Sobkova verze Carionovy kroniky má blízkou souvislost s agitační a polemickou literaturou luteránského tábora ze 40. let 16. století. Byla to literatura většinou překladová, do níž patří různé časové skladby, jako pamflety a paskvily proti papežskému primátu, proti katolickému kléru a proti některým článkům katolické věrouky.⁴ Avšak souvislost Kniehy kronik z r. 1541 s uvedenou produkcí tkví především v osobě překladatelově, nikoli v ideologické oblasti. Platí totiž o ní to, co jsem poznamenal v předešlé kapitole o Carionově originále, resp. o jeho latinské verzi, kterou Sobek do českého prostředí uvádí bez obsahových změn, i když nepřekládal zcela doslovně. Určitou modifikaci s ohledem na české publikum si zaslouhovaly především pasáže o husitství, srov. předlohu a Sobkův překlad:

Předloha (cituji podle hallského vydání z r. 1537, které přichází podle mého soudu v úvahu jako nejpravděpodobnější přímá předloha Sobkova, i když téhož roku vyšla latinská verze kroniky také v Antverpách):

His temporibus apud Pragenses publice docere coepit Ioannes Huss contra indulgentias pontificias, atque ex hac occasione perniciosi tumultus in Bohemia contra sacerdotes et monarchos exorti sunt. ... Postea de Ioanne Huss tractatum est, et damnato eius dogmate, una cum Ieronymo Pragensi est exustus. ... Celebrato concilio, crebrae expeditiones in Bohemiam adornatae sunt adversus seditiosos et male feriatos homines, qui post mortem Ioannis Huss templa pariter et monasteria diripiebant at populabantur. Dux eorum Zisca dictus erat. Ingens clades utrinque commissa est in Bohemos et Germanos, qui contra eos profecti erant, neque tamen hoc modo seditionis incendium restinctum est.

⁴ Viz edici Jaroslava Kolára *Zrcadlo rozděleného království*, Praha 1963. Určité dialogy i protipapežská satirická hra Pammachius se některými rysy překladatelské metody podobají Sobkově verzi Carionovy kroniky, jak ukáží jinde.

Sobek:

Těch časuov počal zjevně učiti Jan Hus proti papežským odpustkuom, a z té přičiny škodně a hrozně bouřky povstaly proti kněžím a mnichuom. ... Potom o Jana Husa jednáno a potupeno učenie jeho a on i s Jeronymem z Prahy upálen. ... Když sněm ten držán byl a již potom vykonal se, několikrát vojska do Čech vypravována byla proti těm bouřlivým a zrotilým lidem, kteříž po smrti Jana Husi kostely i kláštery vybrávali a bořili. Hajtman jejich Žižka sloul, veliké porážky s obú stran bývaly, Čechuo i Němcuo neb Germánuo, kteříž se proti nim postavovali. A aniž tiem způsobem ten oheň uhašen.

Tyto pro husitskou tradici nepříznivé pasáže překládá Sobek věrně, ostatně věrný překlad s tendencí k zestručňování je charakteristickým rysem jeho překladatelské metody. Minulost českého národa byla v kronice pouze stručně zaznamenávána (relativně větší pozornost byla věnována jen Karlovi IV., což vyplývalo z jeho postavení římského císaře) v rámci čtvrté monarchie (Carion totiž probíral dějiny světa podle čtyř monarchií – chaldejské, perské, řecké a římské) a to jistě nemohlo uspokojit české čtenáře. Z ideologického hlediska přinesla Knieha kronik pokrokovému publiku patrně podobné zklamání jako o dvě léta starší Kronika o založení země české od utrakvisty Martina Kuthena ze Šprinsberka, která také nepodala potřebnou obhajobu reformačního tábora a nevyzbrojila jeho příslušníky náležitou argumentací. V porovnání s těmito dvěma kronikami z nekatolického tábora byla Kronika česká katolíka Václava Hájka z Libočan (vyšlá v témže roce jako Sobkův překlad) ideologicky mnohem výraznější: mohla jí využívat nastupující protireformace, přestože (nebo: právě proto, že) kronika byla do značné míry falzifikátem dějin, zejména doby husitské. Navíc nabízel Hájek v porovnání s Kuthenem a Sobkem dílo poutavé, čtivé, od něhož vede vývojová linie až k novodobé historické beletrii.

3. „...nyní ode mne obnovenou, popravenou a vydanou...“

Tak prohlašuje o svém vydání Carionovy Kroniky světa z r. 1584 Daniel Adam z Veleslavína. Přesná interpretace citátu by měla znamenat, že Veleslavín Sobkův překlad jen nově zredigoval, vskutku pouze „opravil“, jak se někdy tvrdí v různých příručkách a dokonce i v syntetických dějinách literatury.⁵ Avšak srovnání obou verzí vede k přesvědčení, že jde o nový překlad Carionova díla. Pro dokumentaci uvedu toliko Veleslavínovou verzi první části výše citovaného místa (*His temporibus...*):

Za jeho času Mistr Jan Hus počal kázati v Praze proti papeži, vzav příčinu z odpustkuov, kteréž tehďáž papež proti králi neapulskému vydal. Z toho potom hrozně a škodně bouřky povstaly v Čechách proti kněžím a mnichuom, až se toho nemálo i souseduom okolním dostalo.

K existenci dvou českých verzí Carionovy kroniky je nutno pro úplnost ještě poznamenat, že spis byl česky před Bílou horou vydán ještě jednou, a to r. 1602 Veleslavínovými dědici. Zběžný pohled na dva tisky vyšlé z veleslavínské tiskárny by

⁵ Srov. Jan Jakubec, *Dějiny literatury české I*, Praha 1929, str. 745.

mohl vést k prohlášení totožnosti obou verzí, protože v obou případech je český text vysázen veleslavínskou gotikou, latinský antikvou a je použito shodných grafických ozdůbek. Avšak bedlivější srovnání ukazuje drobné typografické rozdíly, někdy různé dělení slov i jemné hláskové diference (např. v citátu o Husovi má tisk z r. 1602 monoftongizované podoby *odpustkův* a *mnichům*). Jde tedy o novou sazbu, při níž se však sazeč snažil respektovat text z r. 1584. Budeme proto i nadále srovnávat Sobkovu verzi z r. 1541 s Veleslavínovou verzí z r. 1584. Avšak naše předchozí zjištění dvou rozdílných českých překladů Carionovy kroniky by mohlo předem vylučovat možnost jejich srovnání po stránce jazykové. A přece v nich najdeme řadu míst, která takové srovnání umožňují a která dovolují udělat si určitou představu o vývoji spisovné češtiny na časově malé rozloze 43 let.

Jazyk Sobkova překladu představuje nepochybně starší stadium vývoje. Je to zřejmé už z rozdílného stavu samohláskových a souhláskových změn, i když v rámci téhož jevu neshledáváme důslednou rozdílnost. Tak např. u Sobka nacházíme ještě *-aj-* (*najprv[é]*, *najpřednější*, *tajně*), kdežto u Veleslavína *-ej-* (*nejprv[é]*, *nejpřednější*, *tejně*). — Diftongizace a monoftongizace *ó-uo-ů* se u Sobka často projevuje ve středním stadiu (*vuole*, *ruoznice*, *příkladuov*, *Buoh*, *nemuož*), kdežto u Veleslavína v konečném stadiu (*vůle*, *různice*, *příkladův*, *Bůh*, *nemůže*), avšak i Veleslavín mívá někdy ještě *-uo-* (*časuo*), a to i v blízkosti tvarů s *-ů-* (*ďábluom* i *všem bezbožníkům*), někdy je tato změna provedena už v obou verzích (*užitků aj.*). — U Sobka se objevuje často *-ú-* tam, kde Veleslavín má *-au-*: z *rukú* — z *rukau*, z *rodu Šalomúnova* — *-aunova*, *rakúský* — *rakauský*, *pominúti* — *pominauti*, *súditi* — *sauditi* aj. — Sobkův text ukazuje na jistý příklon ke starší tradici i v případě monoftongizace *ie-í*: užívá totiž diftongů nejen v náležitých pozicích (*cierkev*, *knížeta*, *slovo božie*, *potřebie*, *vystřieci*, *zavierati*), ale i hyperkorektně (při *čítanie*, o *duchovníem královstvie*). Veleslavín má v obdobných případech monoftong *-i-*: *církev*, *knížata*, *slovo boží*, *potřebí*, *vystřieci*, *zavíratí*, a samozřejmě i při *čítaní*, o *duchovním království*. — V těch nečastých případech, kde má Veleslavín provedenu diftongizaci *ý-ej* (*strejce*), má Sobkův překlad tradiční *-ý-* (*strýce*). — Poměrně zřídka nalézáme doklady analogického vyrovnávání ve směru přehlásky *a-e* typu držal (Sobek) — držel (Veleslavín), ale většinou je tato přehláska už zcela provedena. — Důkazy Veleslavínova hláskového zčešťování jsou ve slovech Grékové (Sobek) — Řekové (Veleslavín), grétský — řecký, cezar (césar) — císař, césarstvie (-í) — císařství, cézarský — císařský, monarchí — monarchia aj.

V oblasti morfologie je zřetelná Veleslavínova tendence odstraňovat deklinační archaismy: Semiramis *mátě* (Sobek) — Semiramis *matka* (Veleslavín; ale jinde je v obou případech *mátě* Alexandrova a v blízkosti má zase Sobek rod *mateře* Alexandrovoy a Veleslavín rod *matky* Alexandrovoy); *sedmdesáte téhodní* — *sedmdesáte téhodnův*, *ty týdně* neb *téhodně* — *ty téhodny*. Jako archaismus Veleslavín zřejmě pocítoval deminutivní příponu *-ce* (slóvce — slovo) a také nesklonná cizí vlastní jména (O *královně* Semiramis — O *královně* Semiramidě). — Kupodivu ve dvou jevech je Vele-

slavín občas archaičtější než Sobek: v užívání pomocného slovesa v 3. osobě minulého času (Sobek: *přišli* — Veleslavín: *přišli jsou*) a v užívání přechodníku minulého u sloves s infinitivním kmenem zavřeným utvořeného jako u sloves s kmenem otevřeným na místě, kde Sobek užívá slovesného tvaru určitého, a to preterita (Sobek: *Kain když potom utekl* od obličejе otce svého — Veleslavín: *Potom Kain utekv* od obličejе otce svého; zde jde o citát z Genese 4, 16, v němž se Veleslavín přiklání k starší tradici biblického textu, nepoužívá tedy 1. dílu Kralické bible z r. 1579).

V oblasti syntaktické podléhá Sobek latinské skladbě vět své předlohy více než Veleslavín (srov. např. vazbu typu: *vidělo mi se tuto kroniku... rozdělití — Vel.: rozdělit jsem...*), i když ovšem také Veleslavínova věta má některé latinizující rysy (sloveso na konci věty aj.), což samozřejmě vyplývalo už ze samotné podstaty humanismu, tj. z nápodoby (v různé míře nápodoby tvořivé) antických vzorů. Syntaktické rozdíly mezi oběma českými verzemi Cariona jsou i v jiných jevech (jako je rozdílné užití spojek nebo u Sobka občasně užívání, u Veleslavína odstraňování neosobního pasíva), ale sledování těchto rozdílů je ztíženo tím, že se překlady od sebe dosti liší.

Z dosavadních výkladů je zřejmé, že Veleslavínova práce na Carionově spise neznamenalá úpravu Sobkova překladu ve smyslu jeho modernizace, nýbrž nový překlad (není nijak podstatné, kterého z množství latinských vydání k tomu použil), i když patrně měl před sebou Sobkovu verzi a v případě potřeby do ní nahlížel. Lexikální rozdíly na srovnatelných místech vznikly snad na sobě nezávisle, nicméně nejednou dosvědčují určité lexikální posuny (Sobek: *vzetí* — Vel.: *dobyti, Jan — Hanuš, Nohel — Noe, ledva — jedva, chyba toho — mimo to*), eventuálně i adverbializaci některých substantivních spojení (*z uplna — zauplna*) a změny spojek (*a něbrž — anobrž*). Veleslavín s oblibou užívá synonymních dvojic (srov. Sobek: *forma — Vel.: podobenství a způsob, Sobek: bez přetěžkého hřmotu — Vel.: bez přetěžkého hřmotu a zařicení*), jeho drobné lexikální vysvětlivky a zčešťující termíny svědčí o zřeteli k neučenému čtenáři, srov. Longiman (Sobek) — Longimanus, to jest dlouhoruký (Veleslavín), Karel Calvus — Karel Lysý, Karel Krasso — Karel Thustý, Jindřich třetí, Niger řečený — Fridrich třetí, přijímám Černý (někdy najdeme i opačný postup, srov. u Sobka Tomáš Monetař, u Veleslavína Thomas Münzer). Důkazem Veleslavínova zřetele k prostému čtenáři je i snaha o maximální přehlednost textu, např. soustavným uváděním marginálií, i když je Veleslavín určitě přebíral z latinské předlohy. V rozporu s touto tendencí se zdá být ponechávání krátkých latinských veršovaných citátů bez překladu, ale ty mohl latinu neznalý čtenář přeskakovat, čímž se nijak neporušoval smysl textu.

Z hlediska obsahového se obě české verze Cariona téměř shodují, avšak Veleslavínova verze sahá dále: Veleslavín přidal vypsání vlády Ferdinanda I. a (stručněji) Maxmiliána II. (končí jeho smrtí a nastoupením Rudolfa II., který „*nyňi* pokojně kraluje“). Místy zde projevil určitou samostatnost a zřetel k českým dějinám. Tak např. Veleslavínovou úpravou latinské relace Matouše Kolína z Chotěřiny a Martina

Kuthena ze Šprinsberka vzniklo vylíčení humanisticky koncipovaného uvítání Ferdinanda I. v Praze r. 1558. Drobné obsahové diference mezi Sobkem a Veleslavínem ve srovnatelné části jejich spisů vyplývají z Veleslavínovy snahy upravit ty formulace předlohy, které by se mohly dotknout vlasteneckého cítění jeho čtenáře. Tak např. Sobek uvádí stejně jako jeho latinský pramen, že Albrecht I. „Čechy a Mohučany, kteříž se proti němu puntovali, tak skrotil, že musili poddáni býti césarství“ (orig.: „Bohemiam et Moguntiam hostilia foedere incuntes contra se...“), kdežto Veleslavín upravuje tuto formulaci na znění „Bavory a Mohučany, kteříž se proti němu pozdvihli, tak skrotil, že mu se poddati musili“. Carionovy nepřívznivé zmínky o husitství jsou u Veleslavína aspoň poněkud zmiřňovány zasazením do členitějších větných celků a v přidané části také záznamem některých událostí, jako bylo povolení z r. 1564 přijímat v Čechách podobojí. Nelze však nevidět, že Veleslavín postupuje jinak než ve svých Kronikách dvou o založení země české (vydaných rok po Kronice světa, totiž 1585), kdy nepravdivé protihusitské pasáže Sylviova spisu *Historia Bohemica* oslabil nejen tím, že jeho kroniku spojil s dílem kronikáře z utrakvistického tábora (Kuthena) a že oběma kronikám předeslal zpřesňující předmluvu a že k nim přidal překlad Poggiova listu Leonardu Aretinskému o statečné smrti Jeronýmově, ale že také Sylviovy názory opravoval v marginálních poznámkách, v nichž se Sylviovým vcelku věrně přeloženým textem často nesouhlasí nebo s ním polemizuje.⁶ Pokud jde o Carionovy invektivy proti Tomáši Münzerovi, přijímá je Veleslavín beze změn. Není to nijak překvapující, protože Veleslavín byl příslušníkem téže společenské vrstvy, která počátkem století sice Münzera pozvala do Prahy, ale která jej také z Prahy vypověděla, když si uvědomila jeho ideový radikalismus a nebezpečí z něho plynoucí pro aktivizaci vykořisťovaného nemajetného lidu.

Citované Kroniky dvě... z r. 1585 mají společného jmenovatele s překladem Carionovy Kroniky světa z r. 1584 v jednom významném rysu: ve Veleslavínově rozhodnutí přeložit znovu text, který byl už předtím uveden do češtiny. Pro tuto shodu nelze však přehlédnout rozdílnou motivaci Veleslavínova rozhodnutí. V prvním případě se pro nový překlad rozhodl proto, že prý Konáčův překlad Sylviovy kroniky z r. 1510 „netoliko starou češtinou, kteréž jsme nyní hrubě odvykli, ale i latinou hrubě zapáchá, takže mu s těžkostí prostý Čech rozuměti může, ktož Eneáše latině nečítal“. A skutečně rozdíly na srovnatelných místech překladu z r. 1510 a 1585 jsou značné a jejich dokumentace⁷ svědčí pro značný posun ve vývoji spisovné češtiny v rozmezí 75 let mezi začátkem a koncem 16. století. Důvody svého rozhodnutí přeložit znovu Carionovu kroniku nám Veleslavín neuvedl tak jasně jako v případě tisku z r. 1585, nicméně lze z onoho slova „dávno“ nepřímo vydedukovat Veleslavínovo zdrženlivé stanovisko k Sobkovu překladu jako zastaralému nebo aspoň nevyhovujícímu Veleslavínově představě o jazyku soudobé české knihy, zejména o jejím stylu. I když jsme

⁶ Viz podrobněji v mé knize *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962, str. 29–30.

⁷ Viz můj článek *K dosavadnímu bádání o Veleslavínovi*, SPFFBU 1961, D 8, str. 92–94.

mezi Sobkovým a Veleslavínovým překladem z Cariona nezjistili tak výrazné (i co do množství) změny jako mezi dvěma překlady z Eneáše Sylvia^s (samozřejmě také proto, že doba mezi dvěma českými edicemi Carionovy kroniky je kratší), přece změny výše zaznamenané dosvědčují zrychlený vývoj spisovné češtiny v období zobecněného a popularizovaného humanismu směrem k podobě veleslavínské, na kterou pak navazovala čeština obrozenská.

Ve Veleslavínových spisech se velmi často objevují slova „kronika“ a „historia“, jejichž jemný významový rozdíl by si zaslouhoval delší úvahy. Veleslavín sám se nepokládal za historika, nýbrž za kronikáře; jehož povinností je vypsát s chronologickou přesností minulé události. Vypsát věcně, a proto Veleslavín neusiluje o užití uměleckých prostředků ve vlastním slova smyslu, i když některé pasáže jeho Kroniky světa působí umělecky (např. „přípovědky“ Karla V. jako sled svěžích příměrů, uvítání Ferdinanda I. v Praze jako svérázná reportáž apod.). Avšak meritum Veleslavínova snažení bylo v takovém podání minulosti, jež by čtenáře nejen poučilo, ale i vedlo k mravnému životu. Historii tedy Veleslavín považuje v intenci antických autorit za učitelku života. V tom je typickým humanistou. Jeden z rysů jeho české specifčnosti tkví v jeho koncepčnosti: pro tištěná vydání vybíral uvážlivě významné spisy české a světové produkce a k realizaci svých plánů, jež byla nad síly jednotlivce, zorganizoval a řídil spisovatelskou družinu. Do jeho promyšleného záměru seznámit s národními a světovými dějinami české čtenáře se ústrojně začlenil také jeho překlad Carionovy kroniky z roku 1584.

CARIONS CHRONICA IN TSCHECHISCHEN ÜBERSETZUNGEN

Die Chronica von Johann Carion (gedruckt zum erstenmal 1531 im deutschen Original und 1537 in lateinischer Übersetzung) wurde mit ihren etwa hundert verschiedenen Ausgaben eines der meistverbreiteten Bücher des 16. Jahrhunderts. Das Tschechische ist die erste Nationalsprache, in die sie durch das Verdienst von Burján Sobek z Kornic übersetzt wurde (gedruckt 1541), erneut wurde sie dann von Daniel Adam z Veleslavína übersetzt (gedruckt 1584). Der Verfasser vergleicht beide tschechischen Drucke mit ihren lateinischen Vorlagen und zeigt, daß die Übersetzungen im Prinzip wortgetreu sind, aber Veleslavín fügte zu Carions Version noch die Beschreibung der Regierung Ferdinand des Ersten und (kürzer) Maximilian des Zweiten hinzu. Durch den textkritischen Vergleich beider tschechischen Übersetzungen beweist der Verfasser, daß sich in Veleslavíns Version die jüngere Etappe der sprachlichen Entwicklung vor allem im Bereich der Lautlehre und der Morphologie, weniger markant dann im Bereich der Lexik und Syntax widerspiegelt. Geringe inhaltliche Differenzen zwischen Sobek und Veleslavín in vergleichbaren Stellen ihrer Schriften gehen aus Veleslavíns Bestreben hervor, diejenigen

^s Viz předchozí poznámku. — Třetím (ale v pořadí prvním) překladatelem Sylviovy kroniky byl Martin Húska z Uherského Brodu, jehož překlad z r. 1487 zůstal v rukopise; o verzi Húskově, Konáčově a Veleslavínově pojednávám v monografii *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškovy*, Praha 1962, str. 84—98.

Formulationen der Vorlage abzuändern, die das patriotische Gefühl seines Lesers berühren könnten. Was den tschechischen literarischen Kontext anlangt, hängt Sobeks Version mit der Agitations- und polemischen Literatur des lutheranischen Lagers in den 40er Jahren des 16. Jahrhunderts zusammen, Veleoslavíns Version reiht sich in die popularisierenden humanistischen Bestrebungen am Ende des 16. Jahrhunderts ein.

